

Dobrodošlica izgubljeni in ponovno odkriti sliki *Krošnjarja*

Boštjan Mihelj, predavanje, 7. 11. 2013

Narodna galerija in njeni zaposleni so v začetku septembra 2013 z navdušenjem pričakali pošiljko, ki je v Slovenijo prispela iz Londona. Pošiljka je vsebovala najnovejšo galerijsko pridobitev, sliko s celopostavno upodobitvijo sedečega starejšega moža z oprtano krošnjo, ki je naslikan v naravni velikosti in pripada kranjskemu okolju 17. stoletja. V tem prostorskem in časovnem okviru je torej nastalo delo, za katerega so raziskave pokazale, da se je okoli sredine 20. stoletja pri nas izgubilo iz evidence. Aktivno sodelovanje strokovnjakov s področja umetnostne zgodovine pa je v zadnjih letih pripeljalo do ponovnega odkritja slike in do njene pridobitve za zbirko Narodne galerije, kjer je slika razstavljena in je bila javnosti predstavljena v začetku novembra.

Prva omemba slike, ki kaže (gorenjskega) krošnjarja, sega v prvo četrtino 18. stoletja, ko so bili lastniki gradu Stara Loka, kjer se je slika nahajala, člani kranjske plemiške rodbine Erberg. Po ugotovitvah dr. Uroša Lubeja je bilo delo s kratkima vsebinskima opisoma omenjeno leta 1721 v zapuščini Janeza Adama barona Erberga ter leta 1754 v inventarju in cenilnem zapisniku njegovega sina Wolfa Adama barona Erberga. Leta 1755 je lastnik starološkega gradu postal bogati trgovec Matevž Demšar, za njim so ga podedovali njegovi potomci. Ena izmed njih, Terezija Justina Demšar, se je poročila s stotnikom Friderikom Anzelmom Strahlom, ki je izviral iz stare meščanske družine iz Erfurta v Turingiji. Leta 1817 se jima je rodil sin Edvard, ki je leta 1849 odkupil delež posesti svoje leto dni starejše setre in tako postal edini lastnik gradu in grajskega inventarja, ki mu je po dosedanjih ugotovitvah ves čas pripadala tudi slika *Krošnjarja*.

Edvard pl. Strahl (†1884) se je v šestdesetih letih 19. stoletja vneto posvetil zbiranju umetnin in starin, s čimer je še povečal že tako bogato starološko zbirko. Zasluge za to, da slednjo pogosto imenujemo kar Strahlova zbirka, nedvomno nosi tudi Edvardov sin Karel pl. Strahl (1850–1929), zadnji starološki graščak. Ne zato, ker bi jo bistveno povečal, pač pa zato, ker je po koncu prve svetovne vojne sestavil obširen popis grajske zbirke, v katerem je, kot bomo videli, vpisana tudi slika s krošnjarjem. Ker ni imel potomcev, bi zapuščina pripadla ženinim sorodnikom, a je Karel v oporoki izrecno zapisal, da imata osrednji kulturni ustanovi, Narodna galerija in Narodni muzej, prednostno in cenovno ugodnejšo odkupno pravico. Cenitev je bila opravljena, postopek je hitro stekel in *Krošnjarja* je leta 1930 odkupil Narodni muzej, kjer je v dokumentaciji pisno evidentiran. Leta 1946 naj bi sliko skupaj z nekaterimi drugimi od Narodnega muzeja prevzela Narodna galerija, a se je še pred tem sled za *Krošnjarjem* žal izgubila. Slika v Narodni galeriji ni bila nikoli inventarizirana ali kako drugače dokumentirana.

V članku *Na sledi za izgubljeno Almanachovo sliko*, leta 2003 objavljenem v *Zborniku za umetnostno zgodovino*, sem avtor tega prispevka predstavil svojo raziskavo in opozoril na pogrešano sliko, zato je bila nekaj let pozneje uspešno identificirana v katalogu dražbene hiše Christie's iz Londona. Slika je bila prodana neznanemu kupcu, a so jo še vedno hranili pri dražbeni hiši, kamor je Narodna galerija v tem času poslala dokumentacijo, ki se je nanašala na odtujitev slike iz Slovenije. Dokumentacija, ki se tiče nastanka slike in njenega videza, ni obširna in kot taka ni zadostovala, da bi zahtevke za vrnitev slike uspel. Je pa njen novi lastnik vendarle upošteval dokazila in dejstvo, da je slika tesno povezana s slovenskim prostorom, in jo je ponudil po ugodni, skoraj simbolični ceni, pri čemer se je odpovedal kakršnemu koli zaslužku. Nekaj spretnosti pri pogajanjih je bilo torej potrebne, da je Narodna galerija sliko nazadnje dobila za svojo zbirko.

Nekaj pojasnil je potrebnih tudi o virih, s pomočjo katerih smo spoznali pogrešano sliko. K temu je v veliki meri prispeval obsežni prej omenjeni popis Strahlove zbirke, ki ga je v članku, objavljenem v *Zborniku za umetnostno zgodovino* leta 1930, širši javnosti posredoval dr. Janko Polec. Od tod sem podpisani med drugim črpal podatke, ko sem preučeval historiat, slog in vsebino slike *Kmečka družina*, ki je do nedavnega veljala za Almanachovo delo in je izhajala iz Strahlove zbirke. V popisu le-te je zapis o *Kmečki družini* pod zaporedno številko 185:

»UNBEKANNTER MALER DES 17. JAHRHUNDERTS.«

»185. Gruppe zechender Bauern in krainischer Landestracht, Leinwand 166 cm hoch, 121 cm breit. Dieses beachtenswerte Bild war immer in Altlack und dürfte von einem fahrenden Künstler aus dem Kreise des Haager Malers Verelst an Ort und Stelle gemalt worden sein. Bilder gleicher Art waren im Schloß Billichgraz, Gegenstück No. 189.«

Karel Strahl nam je torej ponudil več podatkov o sliki, ki naj bi jo naslikal neznan slikar 17. stoletja iz kroga slikarja Verelsta. Bila naj bi od nekdanj v Stari Loki, podobna umetniška dela pa naj bi se nahajala v polhograjski graščini. Na koncu je opozoril, da ima slika pripadajoč pendant, zabeležen pod zaporedno številko 189. Zapis o štiri zaporedne številke oddaljenem pendantu razkriva, da gre za sliko kmeta, ki pripada kranjskemu okolju in ki na hrbtu nosi krošnjo. Tudi ta slika naj bi bila ves čas v Stari Loki, opomba na koncu pa nas napoti nazaj k zaporedni številki 185:

»UNBEKANNTER MALER DES 17. JAHRHUNDERTS.«

»189. Bauer aus der Innerkrainergegend einen Rückenkorb (Krax) tragend. Leinwand 155 cm hoch, 127 cm breit. War immer in Altlack. Gegenstück zu No 185.«

V veliko pomoč pri zagati v zvezi s pogrešano sliko je bila stara fotografija interierja starološke graščine, ki je bila posneta v času, ko je bila celotna zbirka še *in situ*. Na črnobeli fotografiji hodnika v drugem nadstropju sta v skrajšavi vidni obe sliki, tako nekoliko bolj oddaljena *Kmečka družina* kot gledalcu (oziroma fotografu) bližji

Krošnjar; ta visi na steni oddaljen od *Kmečke družine* kot četrta slika. Sklepamo lahko, da je Karel Strahl slike popisoval po vrsti, kakor so si sledile v postavitvi na gradu. Fotografija je slabe kakovosti, a ponuja zadosti oprijemljivo informacijo o kompoziciji pogrešane slike. Fotografija je bila torej edini vizualni dokument o pogrešani sliki, kar je bilo za njeno ponovno odkritje odločilnega pomena.

Kot je znano, je tudi *Kmečko družino*, tako kot *Krošnjarja*, leta 1930 odkupil Narodni muzej. Tamkajšnja dokumentacija ima pod inventarno številko 9897 zabeleženo sliko z naslovom *Berači*, ki je bila pozneje preimenovana v *Kmečko družino*, pod inventarno številko 9901 pa najdemo sliko z naslovom *Krošnjar*. Kakor vidimo, sta bili tako pri Strahlu kot v Narodnem muzeju med seboj »oddaljeni« za štiri zaporedne številke, kar je omogočilo njeno prepoznavo na omenjeni fotografiji. Leta 1946 naj bi od tam obe sliki, ki sta bili do takrat vedno skupaj, predali Narodni galeriji, kamor pa *Krošnjar*, kot rečeno, ni nikoli prispel.

Kljub temu, da je objava navedenih izsledkov pripeljala do ponovnega odkritja slike v Londonu, ostaja odprto vprašanje, kako in kdaj natančno je slika odšla iz Slovenije. Kolikor je bilo moč izvedeti, je slika v London prispela iz Avstrije, a z doslej opravljenimi raziskavami tega še ni bilo mogoče potrditi. Dražbene hiše so pri dajanju informacij o predmetih prodaje ali o svojih prodajalcih in kupcih skrajno zadržane, zato bo razkrivanje podrobnega historiatu slike od leta 1946 naprej v bodoče še terjalo nadaljnja raziskovanja. Znano je, da je imel sliko s podobo krošnjarja v svoji zbirki tudi Mark Anton II. Polhograjski, saj je v njegovem zapuščinskem inventarju iz leta 1731 opisana slika s tako vsebino. Pregledovanje internetnih baz o predmetih, ki so se pojavljali na različnih dražbah, pa nas pripelje do še ene slike s podobo krošnjarja, ki je nadvse podobna naši novi pridobitvi. Vse to predstavlja podlago za dodatni razmislek in poglobljene raziskave.

Na sliki, ki jo po vsebini uvrščamo v kmečki žanr, je celopostavno upodobljen možak v preprostih kmečkih oblačilih z oprtano krošnjo. Na svoji poti po deželi je našel počitek ob drevesu, kjer je najverjetneje sedel na večjo skalo, ne da bi odložil pohodno palico, ki se je močno oklepa. V temnikavem ozadju se izrisuje pokrajina s skalami in drevjem oziroma grmovjem, nad katero se vijejo temni, skoraj grozeči oblaki, ki so v kontrastu z na videz mirno zunanostjo krošnjarja, ki zre v nas. Figura je osvetljena z leve zgoraj, gledalec pa je postavljen tik pred krošnjarja. Vsebina te realistične žanrske podobe je zgoščena v figuri ostarelega moža z oprtano veliko "majersko" krošnjo, za kuliso pa služi reducirano krajinsko ozadje.

Vsebinske in slogovne prvine novopridobljeno sliko povezujejo z nekaterimi drugimi, ki so že nekaj časa del predstavitve slikarstva 17. stoletja v stalni zbirki Narodne galerije. Realistično natančna modelacija resnobnega obraza, rok in oblačil, fiziognomija upodobljenca ter postavitvev in položaj sedeče figure, naslikane v toplem koloritu in v pridušeni svetlobi pred temnim ozadjem, postavljajo sliko tesno ob bok *Dečku s puranom*. Ta je že leta 1731 v zapuščinskem inventarju Marksa Antona II. Polhograjskega omenjen kot Almanachovo delo in danes ob obeh različicah

Narodna galerija

Kvartopircev velja za slikarjevo referenčno delo. *Krošnjar*, ki je slogovno zelo blizu tudi tema dvema Almanachovima upodobitvama, pa lahko postane ena ključnih slik za nadaljnje raziskave opusa tega umetnika. Ob upoštevanju podobnosti s časovno zanesljivo umeščenimi Almanachovimi deli je *Krošnjar* nastal najverjetneje v tretji četrtini 17. stoletja, ko se je ta skrivnostni potujoči slikar mudil na naših tleh. Še vedno ne poznamo njegovega pravega imena, pač pa le vzdevek, ki ga je prvi zabeležil Janez Vajkard Valvasor, ko je v *Slavi Vojvodine Kranjske* sporočil, da je "slavni slikar" Almanach slikal (oziroma poslikaval) na različnih lokacijah današnje Slovenije.

Pričujoča zgodba o izgubljeni in ponovno najdeni sliki ter njenem skrivnostnem avtorju kar vabi k nadaljnjemu študiju in odpira različne možnosti slogovne opredelitve. Kar s slike lahko razberemo z neposrednim opazovanjem, jo dokaj jasno uvršča v Almanachov opus, poglobljene strokovne materialne preiskave pa bodo v prihodnosti morda prinesle povsem nova dejstva o zgodovini slike in delu njenega avtorja. Javnost bomo o raziskavah sproti obveščali.

Almanach, *Krošnjar*, 3. čet. 17. stol.
olje na platnu, 148 x 125 cm, inv. št. NG S 3426